

В данной статье проанализировано отношение молодежи к моральному аспекту проблемы сексуальной жизни и актуализирован вопрос именно начала сексуальных отношений молодых людей.

Ключевые слова: *молодежь, сексуальное поведение, половая жизнь, добрачний секс, возраст.*

Attitude of young people to the moral aspect of problem of sexual life and question about young people sexual relations beginning in this article were analysed.

Keywords: *young people, sexual conduct, sexual life, pre-marital sex, age.*

СКЛАДОВІ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Коваленко Т.М.

Статтю присвячено аналізу проблеми вивчення і формування комунікативних складових готовності особистості з метою оптимізації професійної та викладацької діяльності студентів економічних спеціальностей.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, комунікативна діяльність, комунікативний потенціал, комунікативна культура, комунікативні мотивації, якості, манери.*

Зі швидкоплинністю часу нашого століття дедалі швидше змінюється, жодна з нових технологій не залишається поза увагою освітньої науки, завдяки чому модернізуються методики викладання, методи та засоби, принципи навчання; знання, вміння й навички набувають принципово нових аспектів розгляду. Для досягнення конкурентоспроможності ВНЗ потребують підготовки висококваліфікованих фахівців. Ми маємо на увазі навчання і виховання людей, здатних жити і працювати в соціально-економічних і державно-політичних умовах, які кардинально змінилися і змінюються. Ці фахівці повинні адекватно реагувати на вимоги нового часу, вміти раціонально використовувати свої знання й освоювати нові технології, забезпечувати конкурентні переваги своїх компаній, брати активну участь в процесах інтеграції освіти, науки і виробництва; вміти навчити цьому своїх підлеглих, студентів-практикантів і не тільки. Орієнтуючись на підготовку таких фахівців, необхідно досягати повнішого віддзеркалення в навчально-виховному процесі

студентів комунікативної та креативної готовності взаємодіяти з людьми інших культур, мов, релігій, повага до інших людей, моральних норм, принципів етики, відповідальність і участь у спільному ухваленні рішень та конструктивному врегулюванні конфліктів. Як відзначав український філософ Григорій Сковорода, «Що може бути гірше людини, яка володіє знанням найскладніших наук, але доброго серця, що не має? Вона всі свої знання споживе в зло».

Більшість вітчизняних науковців приділяли увагу вивченню проблеми комунікативної компетентності (Л.А. Петровська, В.О. Моляко, Я. Шкурко, Ю.М. Ємельянов та ін.). Російська дослідниця Л.А. Петровська зазначала, що в розвитку комунікативної або соціальної компетентності представлена як нормативна тенденція (засвоєння соціально заданих норм та взірців), так і особистісно-творча, що передбачає конструювання норм у ході спілкування, виходячи з орієнтації учасників у ситуації, в собі, партнері. Предметний інтерес мають здібності, які вводяться дослідницею до складу комунікативної компетентності: здатність робити соціально-психологічний прогноз ситуації, в якій відбувається спілкування (антиципація); здатність соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації (проектування); здатність здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації (організація уваги партнерів зі спілкування, стимулювання їхньої комунікативної активності, управління процесом спілкування та ін.) [17].

Довідкова література інтерпретує компетентність як знання та досвід у певній галузі. Компетентність у спілкуванні розглядається значно ширше у рамках психологічних теорій:

- як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів й умінь використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрації – як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, умінь розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування;
- як система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій;
- як заснована на знаннях, чуттєвому досвіді та вільному володінні засобами спілкування здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування;

- як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти;
- як певна інтегральна характеристика спілкування, в якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності [8];
- як поняття, яке містить знання, вміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку й саморозвитку особистості [16];
- як ситуативна категорія, оскільки вона виражається в готовності до здійснення будь-якої діяльності в конкретних проблемних (професійних) ситуаціях. Тому прояв компетентності оцінюється на підставі сформованої в особистості сукупності вмінь та її поведінкових (психологічних) реакцій, що виявляються в різноманітних життєвих ситуаціях [1];
- як рівень навченості, потрібний громадянам, щоб успішно функціонувати в суспільстві [14];
- це не стільки наявність в особистості (спеціаліста) значного обсягу знань і досвіду, скільки вміння актуалізувати накопичені знання і вміння в потрібний момент, використовувати ці знання у процесі реалізації своїх професійних функцій [11];
- як здатність особистості успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. На думку експертів програми «Визначення та вибір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади», кожна компетентність побудована «на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії» [19].

У свою чергу російський дослідник Ю.М. Ємельянов зазначав, що комунікативна компетентність – це такий рівень навичок взаємодії з навколишнім середовищем, який необхідний індивіду, щоб у рамках своїх здібностей і соціального статусу з успіхом функціонувати в цьому суспільстві. З цього випливає, що комунікативна компетентність залежить не тільки від притаманних індивіду властивостей, а також від змін, які відбуваються в суспільстві, і пов'язана з цими змінами соціальної мобільності самого індивіду. Звідси комунікативну компетентність не можна вважати підсумковою характеристикою індивіду або розуміти її як замкнутий міжособистісний досвід окремої людини.

Так, Ю.М. Ємельянов визначив, що основними джерелами набуття людиною комунікативної компетентності є життєвий досвід, мистецтво, загальна ерудиція і спеціальні наукові методи (рис. 1).



Рис. 1. Джерела комунікативної компетентності

Ці чотири джерела мають для кожного з нас різне суб'єктивне значення. Але провідна роль у будь-якому випадку належить життєвому досвіду, який являє собою самотутній синтез різноманітних умінь та навичок, емпіричних знань і оцінок, інтуїтивних евристик та моральних принципів, які виробляються в ході людського життя. В свою чергу вони спрямовані на розв'язання проблем життя, і тому постійно перевіряються на практиці. Особливе місце в структурі життєвого досвіду займає досвід міжособистісного спілкування, який включає в себе норми та цінності конкретного суспільного середовища. Цей досвід індивідуальний, оскільки його основою є індивідуальні особливості та психологічні події особистого життя.

Друге джерело комунікативної компетентності – мистецтво (естетична діяльність) – двосторонньо збагачує людину: в ролі творця і в ролі читача, глядача та слухача, який сприймає витвір мистецтва. Найпростіший творчий акт сприяє розвитку комунікативних вмінь.

Третє джерело – загальна ерудиція – це запас достовірних та систематизованих гуманітарних знань, які належать до історії та куль-

тури людського спілкування, що має цей індивід. Цей запас поповнюється читанням, слуханням лекцій, відвідуванням музеїв та т.п.

І, нарешті, наукові методи, які включають облік трьох попередніх джерел, відкривають можливість опису, концептуалізації, пояснення та прогнозу міжособистісної поведінки. Завдяки ним можна розробити практичні засоби підвищення комунікативної компетентності в спеціально організованих групах соціально-психологічного тренінгу [5].

Сучасний український дослідник О.В. Киричук, системно аналізуючи поняття «комунікативна діяльність», виділяє в ньому три підсистеми: комунікативний потенціал (іманентні від народження задатки людини до спілкування із собі подібними, її суб'єктний потенціал); комунікативна компетентність (набутий досвід спілкування людини в процесі її соціальної взаємодії); соціально-комунікативна активність (комунікативно-виконавча майстерність особистості в процесі життєдіяльності).

Складова комунікативної діяльності особистості:

1. Комунікативний потенціал (суб'єктний). Природа передбачила високий рівень комунікативної «готовності» для людини (А.Б. Добрович, Л.С.Виготський), що виявляється в успадкуванні спонукань (потреба в приналежності та любові, в повазі, визнанні); відносно короткочасних емоційних станів, що пов'язані з різкою зміною важливих для людини життєвих обставин, а також переживаннях нею свого ставлення до себе – інтерес, відроза, радість, зневага, подив, страх, горе-страждання, сором, гнів, вина (афективна складова комунікативного потенціалу). А також в успадкуванні іманентної від народження здатності людини робити вільний вибір цінностей; передумовах психічних процесів, пов'язаних із сприйманням і переробкою інформації: відчуттям, сприйманням; передумови творчості. Все це разом узятє – конструктивний потенціал комунікативної діяльності людини. До деструктивного потенціалу комунікативної діяльності відносять непрофільні від народження тенденції (Е. Фром, З. Фрейд та ін.): імпульсивність, тривожність, агресивність, асоціальність, замкнутість тощо [3].

2. Комунікативна компетентність: уміння прогнозувати соціально-психологічну ситуацію спілкування, враховувати її своєрідність, «вживатися» та управляти цією ситуацією. Передбачає наявність у структурі суб'єкта соціально-психологічних механізмів: соціальна перцепція, Я-комунікативне ідеальне, Я-образ, самооцінка власних комунікативних здатностей, а також пошук

індивідуального підходу до іншої людини; уміння бути самим собою; не претендувати на свободу людини, якій допомагаєш; відмовитися від власних стереотипів і звичних схем оцінки поведінки інших. Здатності мобілізувати свої знання, уміння і навички сприяє: позитивна Я-концепція особистості як узагальнене уявлення людини про себе; власна незалежна система еталонів самооцінювання і самоставлення; здатність проникнення у власний внутрішній світ.

3. Соціально-комунікативна активність – інтегрує в собі комунікативний потенціал, комунікативну компетентність і комунікативно-виконавчу майстерність, яка передбачає здатність людини до самостимуляції, саморегуляції та самокорекції не лише поведінки, а й власних переживань у спілкуванні [12].

Відомо, що студенти ВНЗ ще школярами засвоюють комунікативну культуру, яка є продуктом комунікативної діяльності її суб'єкта і впливу на нього чинників міжособистісної взаємодії, двома шляхами: стихійним і керованим. Так, О.М. Корніякою складено нормативний показник критеріїв розвитку комунікативної культури школяра, який, відповідно модифікуючи, можна використовувати для підготовки студентів вищих навчальних закладів. Показники складаються з чотирьох компонентів: мотиваційного, пізнавального, поведінкового (операційного), вольового. Які, у свою чергу, мають критерії розвитку особистісних потреб, розвитку пізнавального інтересу і творчої активності, розвитку моральної сфери особистості, самоусвідомлення та ін. (мотиваційний компонент); моделювання (відтворення) зразків поведінки, сформованість раціональних прийомів роботи з інформацією, розвиток комунікативних здібностей, мовна компетенція (пізнавальний компонент); здатність до соціальної взаємодії, або інтерактивна функція, перцептивна функція, здатність до адекватного розуміння змісту одержуваної інформації, здатність до висловлення думок, вміння вести розмову (поведінковий компонент); здатність до контролю й регулювання поведінки в процесі взаємодії, навички самоорганізації, сформованість відповідних вольових якостей (вольовий компонент) [13].

Завданням вищих навчальних закладів є формування комунікативної готовності майбутніх фахівців до успішного перебігу навчальної діяльності і майбутньої повноцінної життєдіяльності; формування комунікативного потенціалу людини, тобто комплексу особистісних властивостей, характеристик і особливостей поведінки, які визначають здібність до спілкування і його стиль.

Найбільш важливі особистісні прояви, які складають цей потенціал: рівень потреб і активності в спілкуванні; інтенсивність і широта кола спілкування; вміння говорити і слухати партнера, переконувати і з повагою ставитися до думки іншого; особливості емоційних реакцій на сприйняту інформацію, самопочуття в процесі спілкування; адекватне сприйняття не тільки партнера, але й самого себе як учасника спілкування, самоконтроль. Комунікативний потенціал людини значною мірою визначається її природженими особливостями: типом нервової діяльності, темпераментом, ступенем екстраверсії. Одні люди реагують на звернення, зауваження відразу, інші повільно, треті зовсім замикаються в собі. З природними характеристиками, як кажуть, сперечатися важко. Інша справа – особливості, які змінюються та піддаються керуванню й розвитку. До таких особливостей особистості, які так чи інакше можуть впливати на процес спілкування, відносять:

1. Життєвий багаж, бажання і можливості особистості:

- 1) що я хочу? (моя мета, настрої, потреби, ідеали);
- 2) що я можу? (здібності, нахили, знання, вміння, досвід);
- 3) хто я такий? (темперамент, характер, стиль взаємовідносин з навколишніми, відношення до самого себе). Наприклад, безперечно, легше спілкуватися, якщо розмова стосується області знань, сфери діяльності, якими ви володієте.

2. Настрій на позитивне чи негативне сприйняття того чи іншого явища чи людини.

3. Психологічні особливості особистості.

Молоді люди відрізняються не тільки своєю зовнішністю, а й внутрішнім світом: по-різному міркують, відчувають, сприймають життєві явища, які стосуються тих, з ким спілкуються, і до інформації, яку від них отримують. Існують характеристики людської особистості вроджені, тобто від народження закладені в ній. Ці індивідуальні особливості визначаються швидкістю реакції в комунікативній діяльності, гостротою переживань, емоційним сприйняттям успіху та невдач у спілкуванні та інших видів діяльності.

Проявляються такі психологічні особливості в типі нервової діяльності, темпераменті, загальному стилі поведінки. Одні люди врівноважені, вміють зберігати спокій за будь-яких обставин. Інші поривчасті, не мають терпіння, іноді «вибухонебезпечні». Одні реагують швидко на поставлене запитання. Іншим треба подумати, перш ніж відповісти. Одні балакучі, інші мовчазні. В більшості ці відмінності пояснюються темпераментом людини. Розрізняють

чотири типи темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік.

Чистий темперамент зустрічається дуже рідко. Частіше в людині перетинаються чотири різних типів, хоч можуть мати гору властивості якого-небудь одного. В жодному разі не можна змішувати властивості темпераменту з рисами характеру. Знаючи темперамент своїх партнерів по спілкуванню: керівників, колег, дітей, молоді, рідних і близьких, посадових осіб, з якими доведеться спілкуватися, можна вибрати найбільш продуктивний стиль спілкування, який дозволить: вчасно підтримати меланхоліка, проявити терпіння при спілкуванні з флегматиком, скористатися швидкістю реакції сангвініка, бути стриманими і обережними, пам'ятаючи про непередбаченість і вибухонебезпечність холерика [9].

Залежно від темпераменту, характеру відбувається психологічна готовність студентів до комунікативної діяльності, творчого мислення, знаходження нестандартних рішень; засвоєння комунікативних знань та вмінь, що утворюють комунікативну компетентність; комунікативної мотивації; мотивованих і морально спрямованих комунікативних якостей особистості. Емоційність характеру дуже помітно забарвлює комунікативні якості манери спілкування особи. А слабкий розвиток вольових якостей характеру породжує дефект комунікативності – сором'язливість. Яскраві моральні особливості індивідуальної комунікативності це: дуже високий рівень прояву моральних рис характеру у спілкуванні з різними проявами тактовності, толерантності, доброти, але йому перешкоджають деякі стереотипи масової свідомості, що є похідними негативного спілкування. Існують і певні інтелектуальні якості характеру, які забарвлюють комунікативні манери: раціональність, вдумливість, допитливість, розсудливість, критичність (її загострений варіант – скептицизм), дотепність, іронічність.

Студенти-першокурсники приходять до ВНЗ не маючи психологічної готовності до соціального спілкування, міжособистісного, спілкування групами, але вони вже мають певний, порівняно невеликий, життєвий досвід, внутрішню духовну силу, самоусвідомленість, розсудливість, готовність до самотійного життя, здатність бути суб'єктом власного життєвого шляху, високу особистісну культуру, яка виявляється у всіх сферах їх актуальної життєдіяльності, що виразно проектується на майбутнє. Залишається лише навчити їх пізнати, систематизувати і використовувати різноманітність феноменів міжособистісної взаємодії, і, в першу

чергу, можливість однієї людини впливати на поведінку інших доречним, логічним і емоційно насиченим словом. До міжособистісної поведінки прийнято відносити будь-який прояв комунікативної активності індивіда, обумовлений фактом реальної, передбачуваної або уявної присутності інших людей. Такий прояв може бути мовленнєвим, паралінгвістичним, невербальним і, як найчастіше зустрічається на практиці, змішаним, тобто включати в себе всі три названі різновиди міжособистісної поведінки. Основними джерелами отримання людиною комунікативної готовності є життєвий досвід, мистецтво, загальна ерудиція і спеціальні наукові методи. В сучасний період найголовнішим завданням ВНЗ є високий рівень підготовленості студентів у комунікативній компетенції, вмінні спілкуватися. Для цього необхідно більше приділяти уваги науковим дисциплінам, які вивчаються впродовж усього періоду навчання: дистанції при спілкуванні, поставі, жестах, міміці, погляді, дотикам, іміджу (образу тіла, оскільки мова тіла є продуктом трансситуаційного вчення, який з'являється лише в міжособистісному середовищі), адже лише на прикладі викладачів, проведення ними психологічних тренінгів на лекціях, практичних заняттях, семінарах, навчальній та виробничій практиці студенти мимовільно засвоюють норми комунікативної компетенції, які пізніше впроваджують у спілкуванні з дорослими, ровесниками, при працевлаштуванні тощо [2].

Отже, проведений теоретичний аналіз проблеми дозволяє сформулювати структурну модель комунікативної готовності студентів до викладацької та професійної діяльності. Комунікативна готовність включає в себе: комунікативний потенціал людини, комунікативну компетентність, соціально-комунікативну активність, які за О.В. Киричуком в об'єднанні та інтегруванні складають комунікативну діяльність; комунікативну культуру, яка, у свою чергу, поділяється на норми, стилі, манери та якості спілкування; комунікативну мотивацію (потреби, цінності, ідеали, настанови, самосвідомлення, позиції, ставлення тощо); індивідуальна комунікативність (темперамент, характер, моральні особливості індивідуальності).

Саме знання компонентів ефективної комунікації, яких необхідно навчити майбутніх фахівців, є фундаментом мистецтва спілкування. Творчість у використанні наукових основ спілкування з урахуванням особистісних якостей і є мистецтвом. Воно є запорукою професійного успіху, необхідною умовою професійної твор-

чості і обумовлено розвитком комплексу вмінь: управляти своєю поведінкою, почуттями, переключати увагу, розуміти й урахувати душевний стан людини, «читати по обличчю», подати себе в спілкуванні з іншими, встановлювати мовний і немовний контакти з іншими. Тому треба формувати комунікативну готовність особистості, а деяким її складовим вчитися, наприклад, комунікативній компетентності, яка передусім виражається в мобілізації особистістю отриманих знань, досвіду, поведінкових відносин у конкретній ситуації для вирішення різноманітних завдань, манерам, мотивації та ін., бо лише в спілкуванні відбувається становлення, утвердження людини й реалізація, зростання.

Перспективним може стати подальше експериментальне обґрунтування чинників формування комунікативної готовності студентів економічних спеціальностей до викладацької діяльності, яка присутня також і в професійній сфері.

Література

1. Байденко В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных стандартов высшего профессионального образования: Метод. пособие. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с.
2. Дубінка М. Психолого-педагогічні умови забезпечення ефективного міжособистісного спілкування // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 33-36
3. Грейс Крайг. Психология развития. – СПб.: Питер, 2002. – 992 с.
4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с.
5. Емельянов Ю.Н. Обучение паритетному диалогу: Учеб. пособие / ЛГУ–Л.: ЛГУ, 1991. – 106 с.
6. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растенников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
7. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. – К.-Житомир: Волинь, 2000. – 32 с.
8. Заброцький М.М. Комунікативна компетентність учителя як вияв його педагогічної позиції // Наукові записки інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: Ін-т псих. ім. Г.С. Костюка АПНУ, 2005. – Вип. 26. – Т. 2. – С. 85-89.

9. Зарецкая И.И. От чего зависит успех общения // Школа и производство. – 2001. – № 5 – С. 24-27.
10. Зарецкая И.И. Саморазвитие коммуникативного потенциала личности // Школа и производство. – 2001. – № 6. – С. 15-17.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учеб. пособие для студ. вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
12. Киричук О. Соціально-комунікативна активність особистості в контексті суб'єктно-вчинкової парадигми // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 12-15.
13. Корніяка О. Норми розвитку комунікативної культури // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 3. – С. 35-39.
14. Ландшєер В. Концепция минимальной компетентности // Перспективы: вопросы образования. – 1988. – № 1. – С. 27-34.
15. Макаренко С.С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності вчителя: Автореф. дис. канд. психол. наук. – К., 2001. – 18 с.
16. Митина Л.М. Психология развития конкурентноспособной личности. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «Модэк», 2003. – 400 с.
17. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
18. Петрушин С.В. Психологический тренинг в многочисленной группе (методика развития компетентности в общении в группах от 40 до 100 человек). – М.: Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 256 с.
19. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К., 2003. – С. 21-22.

Стаття посвящена аналізу проблеми изучения и формирования коммуникативных составляющих готовности личности с целью оптимизации профессиональной и преподавательской деятельности студентов экономических специальностей.

The article is devoted to the analysis of the problem of study and forming of communicative constituents of readiness of personality with the purpose of optimization professional and teaching activity of students of economic specialities.